

ABD’NİN ASKERİ VE İNSANİ MÜDAHALE SİYASETİNİ ETKİLEYEN DİNAMİKLER: BOSNA-HERSEK VE KOSOVA ÖRNEĞİ

*Gül Tuba DAĞCI

**Hilal ZORBA

Özet

İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle beraber ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeninde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) uluslararası sistemin başat aktörleri olarak ortaya çıkmış ve uluslararası devletler sistemini yönlendirmeye başlamıştır. SSCB’nin dağılmasıyla beraber Soğuk Savaş olarak adlandırdığımız iki kutuplu sistem sona ermiş ve ABD “süper güç” olarak sistemdeki yerini almıştır. Süper güç olmanın verdiği sorumluluk ile birlikte ABD, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin şekillendiricisi ve koruyucusu olmuştur. Bu nedenle ABD’nin dış politika araçları ve amaçları uluslararası ilişkiler açısından büyük öneme sahiptir. ABD’nin dış politikasını şekillendiren ve değiştiren pek çok farklı etken bulunmaktadır. Ancak ABD halkının ve topraklarının güvenliği, demokrasinin üstünlüğü, insan haklarına saygı ve ekonomik çıkarlar hiçbir zaman dış politikadaki önemini kaybetmemiştir. Bu nedenlerle ABD’nin üçüncü devletlere karşı doğrudan ya da dolaylı olarak insani ya da askeri olarak adlandırabileceğimiz müdahaleleri olmuştur. Bu çalışmada ABD’nin insani ve askeri müdahale siyasetini etkileyen dinamiklerden üç tanesi üzerinde durulmuştur. Milli güvenlik, demokrasi yayma isteği ve ekonomik çıkarların ABD’nin üçüncü bir devlete karşı askeri ve insani müdahalede bulunmasını ne ölçüde ve nasıl etkilediği sorusuna cevap aranmıştır. Çalışma sırasında birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Balkan ülkelerinden Bosna Hersek ve Kosova’ya yapılan müdahaleler örnek alınarak, karşılaştırma yapılmıştır. Örnek olaylar incelenirken kolaylık sağlaması açısından çalışmanın başında askeri ve insani müdahalenin tam olarak ne olduğu üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonunda değişen zaman ve koşullara göre ABD’nin dış politikasında etkili olan dinamiklerin/faktörlerin değiştiği ve ABD’nin tamamen ekonomik çıkarları için mi yoksa insanlığın çıkarı için mi hareket ettiğinin kestirilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İnsani Müdahale, Askeri Müdahale, Bosna Hersek ve Kosova

Abstract

In a bipolar world order, resulting with the end of Second World War, United States (US) and the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) emerged as the dominant actors of the international system and began to lead the international state system. With the disintegration of USSR, the bipolar system that we called the Cold War has ended and US has taken its place in the system as “superpower”. The US, as a super power, has been shaper and protector of the international system after the Cold War. Therefore, American foreign policy tools and objectives have a great importance in terms of international relations. There are

different factors that shape and change American foreign policy. However, homeland security, supremacy of democracy, respect for human rights and economic interests have never lost its importance in foreign policy priorities. For these reasons, US interventions, which are called as direct or indirect humanitarian or military interventions, have happened against third countries. In this study, it has been focused on the three dynamics that are affective in determining US humanitarian and military intervention policy. It has sought to answer the question to what extent and how national security, request of spreading of democracy and economic interests affect US military and humanitarian intervention against a third state. Throughout the study, primary and secondary sources were utilized. The interventions to Bosnia-Herzegovina and Kosovo were taken examples and, these two countries are examined in one case by using comparative analysis method. In conclusion, this research shows us that there are not good enough evidences proving what dynamics/factors have been affective in all cases. They have changed according to times and circumstances.

Key Words: United States (US), Humanitarian Intervention, Military Intervention, Bosnia-Herzegovina and Kosovo

Giriş

Son zamanlarda ABD dış politikasıyla ilgili çalışmalarda, askeri ve insani müdahale kavramlarına sıklıkla rastlanmaktadır. Bu iki kavram, özellikle Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni uluslararası sistemde çokça karşımıza çıkmakta ve birbirleriyle neredeyse iç içe geçmiş tanımlamalardan oluşmaktadır. Bu noktada askeri müdahale insani olabilir mi? Sorusu pek çok araştırmacı tarafından sorulmaktadır. İnsani müdahale: Kendi vatandaşları hariç bireylerin, temel insani haklarına yönelik geniş çaplı ve örtülü ihlalleri önlemek ya da sonlandırmak için bir devlet ya da devletler grubu tarafından ülkenin sınırları boyunca bölgesel gücün bulunduğu ülkeden izin alınmadan güç kullanmak ya da tehlike oluşturmak şeklinde tanımlanmıştır.¹ Ancak bu tanımlamada zorlayıcı müdahale ve zorlayıcı olmayan müdahale türleri insani müdahale kavramının dışında bırakılmıştır. Askeri müdahale: Bir ülkede gerçekleşen iç karışıklık, ayaklanma hareketleri gibi durumlarda, bütün barışçıl yollar tükendikten ve her türlü yöntem denendikten sonra dışarıdan bir güç tarafından

*Yrd. Doç.Dr., Yalova Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, dacituba@gmail.com

**Yalova Üniversitesi SBE Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

¹ J.L Holzgreffe, The humanitarian intervention debate, Humanitarian Intervention Ethical, Legal and Political Dilemmas içinde, yazar Keohane Robert O. Holzgreffe J.L, Cambridge University Press, 2003, s.18.

uygulanan güç kullanımı olarak tanımlanabilir.² Askeri müdahaleyi barış gücünden ayıran en önemli özellik davet edilmemiş olmalarıdır. Yani müdahalede bulunulan devletten herhangi bir izin alınmamaktadır. Ancak barış gücü kuvvetleri sorunun yaşandığı bölgedeki tarafların isteği üzerine bölgeye müdahalede bulunmaktadır.

Her iki kavramın tanımlamalarından da görüleceği üzere; askeri ve insani müdahale birbirini tamamlayan aslında iç içe geçmiş kavramlardır. Bu nedenle keskin çizgilerle birbirlerinden ayrılıp tanımlanmaları mümkün değildir. İnsani müdahale yapılırken askeri güç kullanıldığı gibi, askeri müdahaleler insani amaçlarla yapılabilmektedir. Hatta uluslararası teamül hukuku askeri müdahale tanımlaması yaparken genellikle insani amaçlar uğruna³ yapıldığının altını çizmektedir. Bu nedendir ki bazı makalelerde “insani askeri müdahale” kavramı kullanılmaktadır. İnsani amaçlar uğruna gerçekleştirildiği savunulan askeri müdahaleler uluslararası sistemde meşruluk kazanmaktadır. Bu sebeple insani müdahale kavramı su istimal edilmekte ve meşruluğu sorgulanmaktadır. İnsani müdahale materyal yardımı, çeşitli yaptırımlar ve son olarak askeri güçler yardımıyla farklı şekillerde yapılabilmektedir. Uygulanacak olan yöntemler krizin boyutuna ve şiddetine göre değişmektedir. Ancak görüldüğü üzere askeri güç kullanımı en son başvuru olan yöntemdir. Çünkü askeri müdahaleye başlandığı andan itibaren hem askeri hem sivil kayıp yaşanmakta ve titizlikle uygulanmadığı zaman çok fazla sayıda insan kayıplarına neden olmaktadır. Belki de bu nedenle askeri müdahalenin meşruluk kazanması için bütün diplomatik yolların, barış gücü girişimlerinin tüketilmesi gerekmektedir.

Araştırmacılar ve teorisyenler arasında uluslararası toplumun insani müdahalede bulunmasının ahlaki bir zorunluluk oluşturup oluşturmadığı yönünde bazı tartışmalar olmuştur. Doğa bilimciler, bireyseller, eşitlikçiler ve evrenselciler konuyu farklı şekilde ele almaktadır. Örneğin; Faydacılar askeri müdahaleyi, kayıplardan daha fazla can kurtarılmasını sağlıyorsa izin verilebilir olarak görmektedir.⁴ Bazı teorisyenler insani müdahaleyi “görev” bazıları ise “hak” olarak görmektedir. İnsani

² Karin Von Hippel, Introduction: dangerous hubris, Democracy by Force U.S. Military Intervention in the Post-Cold War World içinde, yazar Karin von Hippel, Cambridge University Press, 1999, s.3.

³ Alex de Waal, Rakiya Omaar, Can Military Intervention Be "Humanitarian" ?, Middle East Report, No. 187/188, Intervention and North-South Politics in the 90's, March-Jun, 1994, s.4.

⁴ Holzgrefe, a.g.e., s.22.

veya askeri müdahalenin hukuki boyutu ise Birleşmiş Milletler'in (BM'nin) ikinci başlığı altında incelenmiş ve tanımlanmıştır. Buna göre 2. Başlık 4. Madde de: bütün devletlerin, herhangi bir devletin siyasi bağımsızlığına ve bölgesel bütünlüğüne karşı tehdit ve güç kullanılmasından sakınılması gerektiği belirtilmektedir.⁵

Bu çalışmada ABD'nin askeri ve insani müdahale siyasetini belirleyen faktörler ele alınmıştır. Ancak insani ve askeri müdahale kavramlarının uygulanma amaçları zaman içerisinde değişimler göstermiştir. 11 Eylül 2001 yılında yaşanan terör olaylarından önce ABD için demokrasi en önemli insan hakkı olarak görülmüş ve bu amaçlar doğrultusunda hareket edilmiştir.⁶ Ancak 11 Eylül'den sonra milli güvenlik daha ön plana çıkmış ve bu amaç doğrultusunda dış politika şekillenmiştir. Bu nedenle ilk olarak milli güvenliğin, daha sonra demokrasiye olan bağlılık ve demokrasiyi yayma isteğinin ve son olarak ekonomik çıkarların ABD'nin insani ve askeri müdahale siyasetini nasıl etkilediği tartışılmıştır. Bu değişkenlerin etkileri ayrıntılı şekilde ele alındıktan sonra Bosna Hersek ve Kosova'ya yönelik olarak gerçekleştirilen müdahalelerin benzerlikleri ve farklılıkları ele alınarak bir karşılaştırma yapılmıştır. Realist ve liberal teorisyenlerin konuya yaklaşımları incelenmiş ve hangi değişkenin hangi teori tarafından daha etkin görüldüğü açıklanmıştır. Bunun sonucunda realist teorisyenlerin mi yoksa liberal teorisyenlerin mi ABD'nin davranış şeklini açıklamada daha başarılı olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Ancak değişen zaman ve koşullara göre, ABD'nin davranışları da farklılık göstermiştir. Bu nedenle tam olarak realistlerin mi yoksa liberallerin mi savlarında haklı olduğunu söylemek mümkün olmamıştır. Yani ABD'nin milli güvenliğini korumak için mi, Demokrasiyi yaymak için mi yoksa ekonomik çıkarları için mi insani veya askeri müdahalede bulunduğunu açıklamak mümkün olmamıştır. Çünkü değişen zaman, koşullar ve durumlara göre bu durum değişiklik göstermektedir.

⁵ A.g.e., s.37.

⁶ Tom J. Farer, Humanitarian Intervention before and after 9/11: legality and legitimacy, Humanitarian Intervention Ethical, Legal and Political Dilemmas içinde, yazar Keohane Robert O. Holzgrefe J.L, Cambridge University Press, 2003, s.56.

1. Literatür İncelemesi

ABD'nin askeri ve insani müdahalesini belirleyen temel dinamikleri araştırdığımız zaman, literatürde bu konuyla ilgili pek çok çalışma bulmak mümkündür. Ancak temel dinamikler araştırmacı ve yazarların yaklaşımlarına göre değişiklik göstermektedir. Yazılan makalelerin çoğu Soğuk Savaş dönemine ve Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik müdahaleleri kapsamaktadır. ABD'nin askeri ve insani müdahale sistemi çoğunlukla realist ve liberal perspektifler aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Realist bakış açısı ile yapılan çalışmalarda milli güvenlik, ekonomik çıkarlar ve güç konusu ön plana çıkmaktadır.⁷ Yani ABD'nin herhangi bir bölgedeki olaya müdahil olmasını sağlayan itici güçler realist perspektife göre bu dinamiklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Buna karşılık liberal bakış açısı ile yapılan çalışmalarda demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve uluslararası sistemin güvenliği gibi dinamikler aracılığıyla ABD'nin müdahale siyaseti açıklanmaya çalışılmıştır.

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin askeri ve insani müdahalelerini daha çok SSCB ve komünizm tehdidi etkilemiştir. Buna ek olarak müdahale ihtimali düşünülen bölgenin ana karaya yakınlığı ve stratejik önemi de göz önünde bulundurulmaktadır.⁸ Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle SSCB ve komünizm tehdidi önemini yitirmiş bunun yerini ekonomik çıkarlar almıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde hammadde ithali, yabancı yatırımlar ve ihracat gibi ekonomik nedenlerle ABD müdahaleleri klasik Marksizm ile açıklanmaya çalışılmıştır. Yani ABD'nin ekonomik olarak çıkar sağlayabileceği bölgelerde yaşanan olaylara müdahale olasılığının arttığı savunulmuştur.

Klasik realistler insani müdahaleyi meşrulaştırmak için BM Anlaşması'nın 39. Maddesine atıf yaparak, barışa yönelik herhangi bir tehdit durumunda müdahalenin yasal olabileceğini iddia etmektedir.⁹ Bu maddeye göre Güvenlik Konseyi barışı korumak için güç kullanma yetkisine sahiptir. Son zamanlarda, askeri ve insani müdahalelerin çoğunun barışı ve insanlığı korumak vurgusu ile yapılması bu

⁷ Mi Yung Yoon, Explaining U.S. Intervention in Third World Internal Wars, 1945-1989, The Journal of Conflict Resolution, Vol. 41, No.4, August,1997, s.581.

⁸ A.g.e., s.582.

⁹ Holzgrefe,a.g.e., s.40.

noktada önem arz etmektedir. BM açıkça resmi ve yasal olmayan insani müdahaleyi yasaklamaktadır. Klasik realistler daha çok müdahalenin yasallaştırılması ve uluslararası arenada meşruiyet kazanmasıyla ilgilendikleri için, asıl niyetlerinin aksine insani amaçlara ve demokrasiye vurgu yapmaktadırlar. Bu noktada müdahalenin tek bir ülke tarafından mı yoksa bir koalisyon tarafından mı yapıldığı da büyük bir öneme sahiptir. Çünkü tek başına bu sorumluluğu alan ülke meşruiyet sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Ancak koalisyon tarafından yapılan müdahalelerde meşruiyeti olmayan müdahaleler bile bir noktada sistemdeki aktörlere kabul ettirilebilmektedir.

Liberal teorisyenlere göre ise insani ve askeri müdahalenin tek bir amacı olmalıdır. İnsanların sadece insan oldukları için, eşit olarak sahip oldukları insan haklarının korunması her şeyden önce gelmelidir.¹⁰ Bazı liberal yazarlar müdahaleler sonucunda masum insanların hayatlarını kaybettiğini vurgulamakta ve bunu kabul edilemez olarak görmektedir. Ancak bu duruma karşılık olarak; daha fazla insanın hayatının kurtarılacağı durumlarda müdahalenin izin verilebilir ve kabul edilebilir olduğu tezi ileri sürülmektedir. İnsan haklarının ciddi şekilde ihlal edildiği durumlarda uluslararası organizasyonların ve diğer devletlerin müdahalede bulunması bir görev olarak görülmektedir. Bir devletin meşruluğunu kaybetmesi, insani müdahale için gerekli fakat yeterli bir koşul değildir.¹¹ Sonuç olarak liberallere göre, savaş durumunun yaşanması yalnızca insanların korunması amacıyla gerçekleşirse kabul edilebilir bir durumdur.

Literatürde ABD'nin askeri ve insani müdahalesini açıklamak için yapılan çalışmaların pek çoğu tek bir perspektif ile açıklanmaya çalışılmıştır. Yani ya tamamen realist ya da tamamen liberal yaklaşımlarla incelenen dinamikler tam olarak ABD'nin uygulamalarını açıklamada yetersiz kalmıştır. Değişen şartlar ve koşullar göz önünde bulundurulmalı ve buna göre yeni temel dinamikler ve bakış açıları geliştirilmelidir. Bu çalışmada, ABD'nin askeri ve insani müdahale siyasetini

¹⁰ Fernando R. Teson, The liberal case for humanitarian intervention, Humanitarian Intervention Ethical, Legal and Political Dilemmas içinde, yazar Keohane Robert O. Holzgrefe J.L, Cambridge University Press, 2003, s.93.

¹¹ A.g.e., s.98.

belirleyen dinamikler her iki teorinin söylemleri de göz önüne alınarak incelenmiştir. Bu nokta da; ABD’nin realistlerin söylediği gibi güç, milli güvenlik, ekonomik çıkarlar için mi? Yoksa liberallerin vurguladığı gibi insanlığın yararı, demokrasi, uluslararası sistemin güvenliği gibi insancıl amaçlar için mi? Harekete geçtiği sorgulanmıştır. Örnek olay olarak seçilen Bosna Hersek ve Kosova müdahaleleri karşılaştırılarak ABD’nin müdahale sebepleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bosna Hersek müdahalesi uluslararası toplum tarafından geç kalınan bir müdahale olarak görülürken, Kosova müdahalesi yasal dayanağı olmayan ve acele edilen bir müdahale olarak görülmektedir. Bu noktada, aynı coğrafyada gerçekleşen iki olay arasında nasıl bir farklılık olduğu ve bu durumun ABD’nin farklı şekilde davranmasını nasıl etkilediği açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda yapılan değerlendirmelerde, uluslararası sistemin yapısı ve değişen şartlar ile birlikte ABD’nin müdahale siyasetini belirleyen amaçların değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Bu nedenle ABD’nin tam olarak hangi perspektife göre hareket ettiğini söylemek mümkün değildir.

2. Metodoloji

Bu çalışmada ABD’nin insani ve askeri müdahale siyasetini etkileyen temel dinamiklerden üç tanesi ve Balkanlar’da müdahalede bulunan iki ülke olan Bosna Hersek ile Kosova örnekleri ele alınmış ve ayrı başlıklar halinde açıklanmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde milli güvenlik konusunun ABD’nin herhangi bir devlete müdahalesini nasıl etkilediği konusu üzerinde durulmuştur. Milli güvenlikten kast ettiğimiz genel olarak, ABD halkının ve topraklarının güvenliğidir. Bu milli güvenlik, Soğuk Savaş döneminde tehdit olarak görülen SSCB ve komünizm olgusuyla ele alınmıştır. Daha sonra bu olgu 11 Eylül olaylarıyla birlikte tekrar şekil değiştirmiş ve terör, önleyici vuruş gibi kavramlar milli güvenlik ile ilişkilendirilmiştir. Bu bölüm realist teorisyenlerin askeri ve ekonomik güvenlik olgularıyla açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ABD’nin demokrasiyi yayma isteğinin insani ve askeri müdahaleyi nasıl etkilediği sorusu üzerinde durulmuştur. Son yıllarda uluslararası arenada oldukça popüler olan demokrasi, insan hakları, bağımsızlık ve hukukun üstünlüğü gibi kavramların ABD’nin müdahalelerindeki

rolü açıklanmıştır. Liberal teorisyenlerin çokça üzerinde durduğu bu kavramların gerçekten amaçlarına uygun kullanılıp kullanılmadığı sorusu üzerinde durulmuştur. Liberallere göre; insan hakları her şeyden önce gelmektedir. Bu nedenle askeri ve insani müdahale ancak bu şartlar altında gerçekleştirildiğinde meşrudur ve kabul edilebilir. Bu bölümde özellikle BM Anlaşması'nın bazı maddelerine atıf yapılarak uluslararası sistemin, dünya barışının ve insanlığın korunmasının önemi vurgulanmıştır. Üçüncü bölümde ekonomik çıkarların ABD'nin müdahale siyasetini ne ölçüde etkilediği tartışılmıştır. Yani herhangi bir yere müdahalede bulunması için ABD'nin illaki o topraklarda ekonomik çıkarları mı olmalı sorusu üzerinde durulmuştur. Bu bölümde de realist teorisyenlerin görüşlerinden yararlanılmıştır. Realistlere göre; ekonomik kazanç ve çıkarlar, ABD'nin müdahale olasılığını arttırmaktadır. Yani hammadde, petrol yatakları ve pazar olanağı bulunan bölgelere müdahale konusunda ABD çok daha istekli olmaktadır. Dördüncü bölümde Bosna Hersek ve Kosova bölgesinde yaşanan müdahaleler ele alınmış ve karşılaştırma yapılmıştır. Müdahalelerin askeri, insani boyutu tartışılmış ve müdahaleci taraflar açısından kar-zarar hesaplaması yapılmıştır. Müdahalelerin başarıya ulaşip ulaşmadığı ve yapılan uygulamalardan kısaca bahsedilmiştir. Bu iki örneğin seçilme nedeni ise: aynı coğrafyada bulunmaları, müdahaleler arasında çok zaman farkı olmaması ve benzer olayların yaşanmış olmasıdır. Bu çalışmada, bu konuda yazılmış olan birincil kaynaklar ve çoğunlukla yabancı makalelerden yararlanılmıştır. Özellikle örnek olaylar incelenirken bazı sayısal verilerden yararlanılmıştır. Esas olarak, bu çalışmada ABD'nin insani ve askeri müdahale siyasetini en çok hangi temel dinamiğin etkilediği sorusu değerlendirilmiştir. Liberal teorisyenlerin mi yoksa realist teorisyenlerin mi açıklamalarının daha kabul edilebilir olduğu tartışılmıştır. Seçilen örnek olaylar ile bazı dinamiklerin daha ön plana çıkarılması sağlanmıştır. Ancak ABD için esas itici gücün ne olduğu tam olarak kestirilememiştir. Değişen zaman ve koşullara göre, temel dinamiklerin önemi de değişiklik göstermektedir. Bu nedenle ABD'nin tam olarak hangi perspektife göre hareket ettiğini söylemek mümkün değildir.

3. Milli Güvenlik

Milli Güvenlik kavramı hemen her devlet için büyük bir öneme sahiptir. Uluslararası devletler sisteminin belli bir düzen içinde devamlılığını sağlamak, öncelikle devletlerin bireysel olarak güvenliğini ve barış içerisinde yaşamasını sağlamaktan geçmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir dünya savaşının yaşanmaması ve devletlerin bir arada huzur içerisinde yaşaması için pek çok yeni düzenleme yapılmış ve sistemin başat aktörleri tarafından gerekli önlemler alınmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve yaklaşık kırk beş yıl süren Soğuk Savaş döneminde, iki süper güç pek çok kez karşı karşıya gelmiş ancak sıcak bir çatışma ortamı oluşmamıştır. Bu dönemde ABD dış politikasının nihai hedefi SSCB'yi çevrelemek ve dengelemek olmuştur. Özellikle Avrupa Kıtası'nda Sovyetlerin etki alanı oluşturmasına ve komünizmi yaymasına engel olmak için çalışmalar yapılmıştır. Çünkü bu dönemde SSCB ve komünizm, ABD milli güvenliğine direkt tehdit olarak görülmüştür. Soğuk Savaş süresince, ABD karar mekanizmaları ve çıkarları üç farklı alan çerçevesinde oluşmuştur. Bunlar; hegemon güç olmak, yapısal realizm ve ideolojik çatışmalar.¹²

Milli güvenlik endişesi ABD'yi pek çok kez askeri müdahale durumuyla karşı karşıya getirmiştir. Çoğu teorisyene göre milli güvenliğe direkt olarak tehdit oluşturan durumlarda ABD askeri müdahalede bulunma kararını çok hızlı bir şekilde almaktadır. Fakat realist teorisyenler sıklıkla, ABD'nin deniz aşırı bölgelere insani amaçlar için yapılan müdahalelerde askerlerini kaybetme taraftarı olmadığını vurgulamaktadır.¹³ Bu noktada karar alıcılar, kar-zarar hesabını kapsamlı bir şekilde yaparak karar vermektedir. ABD'nin hayati öneme sahip olarak adlandırdığı çıkarlarına karşı bir tehdit durumu olup olmadığı ve ABD halkını, topraklarını tehdit eden bir durum olup olmadığı askeri müdahale kararını doğrudan etkilemektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan BM örgütünün kurucu anlaşmasında hangi

¹² Michael J. Butler, U.S. Military Intervention in Crisis, 1945-1994: An Empirical Inquiry of Just War Theory, The Journal of Conflict Resolution, Vol.74, No.2, April, 2003, s.228.

¹³ Seung-Whan Choi, What determines US humanitarian intervention?, Conflict Management and Peace Science, 30(2), 2013, s.122.

durumlarda güç kullanmanın meşru ve kabul edilebilir olduğu açıkça tanımlanmıştır.¹⁴ Realistler için devletin hem askeri hem de ekonomik olarak güvenliği önemlidir. Bu amaçlar uğruna yapılacak olan müdahaleler meşru kabul edilir. Ancak uluslararası arenada müdahalelerin meşruluğunu kabul ettirebilmek için insani gerekliliklerin vurgusu sıkça yapılmaktadır. Soğuk Savaş döneminde yapılan askeri müdahalelerde, insanilik durumu her fırsatta vurgulanmış ve müdahalenin tartışma yaratmasının önü kesilmek istenmiştir.

Deniz aşırı bölgelerde yaşanan ayaklanmalar, iç savaşlar ve insanlığı tehdit eden durumlarda ABD'nin askeri ve insani müdahalede bulunması durumu çoğunlukla realist teoriler ile açıklanmaktadır. ABD halkını, topraklarını ya da hayati çıkarlarını tehdit eden bir durum var ise müdahale kararı alınmakta ve meşruluk sağlamak adına da insanlığın güvenliği bahane edilmektedir. Bu nedenle de askeri ve insani müdahale kavramları farklı amaçlar içinde olsa aynı şekillerde kullanılmaktadır. Pek çok çalışmada insani müdahalenin askeri müdahaleyi de kapsayan daha üst bir şemsiye olduğu da belirtilmiştir.¹⁵ Soğuk Savaş sonrası dönemde, Rusya ve komünizm tehlikesi ortadan kalkmış ve dış politikada daha çok ekonomik güvenlik ekseninde hareket edilmiştir. Değişen şartlara göre dış politikayı etkileyen faktörlerde değişiklik göstermiştir. ABD dış politikasını değiştiren dönüm noktalarından biri de 11 Eylül 2001 yılında yaşanan terör olayları olmuştur. Bu zamana kadar bağımsızlığını savunan bir milli politika izleyen ABD, bu tarihten sonra daha saldırgan ve yarı emperyalist politikalar izlemeye başlamıştır.¹⁶ Yaşanan terör olaylarından sonra, önleyici ve engelleyici vuruş dediğimiz askeri hareketler ve kitle imha silahlarının araştırılması ABD'nin küresel stratejisinin anahtar parçası haline gelmiştir.¹⁷ ABD için bu dönemde öncelikli konu ana karanın korunması olmuştur. Ancak süper güç olmanın verdiği sorumluk ve ABD'nin sahip olduğu askeri kapasite zaman zaman ABD'yi hiç alakası olmadığı topraklarda savaş durumuyla da karşı karşıya getirmiştir. Realistlerin “güç dengesi” kavramı ile

¹⁴ Farer, a.g.e., s.58.

¹⁵ Waal and Omaar, a.g.e., s.5.

¹⁶ T.V. Paul, Soft Balancing in the Age of the U.S. Primacy, International Security, Vol. 30, No.1, Summer, 2005, s.57.

¹⁷ A.g.e., s.46.

açıklamaya çalıştığı bu durum özellikle Soğuk Savaş döneminden sonra kendisini göstermeye başlamıştır. ABD’nin Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü (NATO) içerisindeki askeri varlığı ve gücü, diğer ülkeler ile kıyasladığımız zaman ABD’yi öncü güç konumuna getirmiştir. Sistemde güç dengesinin olmaması ABD’nin dengelenmesini zorlaştırmıştır. ABD’nin tek taraflı olarak harekete geçtiği müdahaleler, bu askeri gücün verdiği güven ile gerçekleştirilmiştir. Ancak müdahale sonrasında barış ortamının sağlanması ve bölgenin düzene kavuşması için BM’nin ve diğer bölgesel güçlerin desteğine ihtiyaç vardır. ABD’nin bölgeye müdahalesinin boyutu, bölgenin ABD için sahip olduğu stratejik öneme göre değişiklik göstermektedir.¹⁸

Realist bakış açısına göre: milli güvenlik son yüzyılda ABD’nin müdahale siyaseti üzerinde oldukça büyük etkiye sahiptir. Süper güç konumunun korunması, Dünya’nın neresinde olursa olsun ABD vatandaşlarının korunması ve ABD’nin hayati öneme sahip çıkarlarının korunması ABD’nin askeri ve insani müdahale kararını büyük ölçüde etkilemektedir. Tehdit durumlarının yaşandığı dönemlerde, müdahale kararları bu çerçevede içerisinde hızlı bir şekilde alınmaktadır. Ancak yukarıda da bahsettiğimiz gibi, süper güç olmanın verdiği sorumlulukla ABD sadece kendi toprakları ve vatandaşlarının güvenliği değil, sistemdeki birçok yardıma muhtaç ülkenin de güvenliğini kendi sorumluluğu altında görmektedir.

4. Demokrasi’yi Yayma İsteği

Uluslararası sistem, farklı yönetim şekillerine sahip birçok devletten oluşmaktadır. I. ve II. Dünya Savaşı gibi iki büyük savaş yaşayan devletler, yeni bir dünya savaşı yaşanmaması ve uluslararası sistemde statükonun sağlanması için ellerinden geleni yapmaktadır. Kant’ın Demokratik Barış teorisinde vurguladığı: “devletlerin demokratik olmadığı için birbiriyle savaştığı” tezinden yola çıkan demokratik devletler, demokrasinin yaygınlaşması ve demokratik olmayan devletlerinde demokrasi ile tanışması için çalışmaktadır. Bunun için gerekirse, demokratik

¹⁸ Yoon, a.g.e., s.587.

olmayan devletler savaş veya güç kullanma yolu ile demokratikleşmeleri için zorlanmalıdır.¹⁹

Tarih boyunca, ABD başkanları yabancı topraklara yaptıkları müdahaleleri savunurken, milli güvenliğin sağlanmasının yanı sıra demokrasinin yaygınlaştırılması amacı taşıdıklarını her fırsatta dile getirmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Wilson'un Meksika'ya, daha sonra Regan'ın Grenada'ya ve Bush'un Panama'ya asker yollaması bu duruma örnek olarak verilmektedir. Amerika'nın demokrasi yayma istediği, az önce bahsettiğimiz demokratik devletlerin birbiriyle savaşmadığı tezinden kaynaklanmaktadır. Fakat bu kesin olarak kabul edilen bir tespit değildir. Çünkü demokratik devletlerinde birbirleriyle savaşa bildikleri zaman içinde kanıtlanmıştır. Bunlara ek olarak, savaşma olasılıkları demokrasilerdeki yönetim biçimi ve halka hesap verme durumlarından kaynaklı olarak daha düşük görülmektedir. Liberallere göre insan hakları her şeyin üzerinde tutulmalıdır. Bu noktada BM Anlaşması insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasinin koruyucusu konumunda bütün devletlere eşit mesafede bulunmaktadır. BM bu görevini, Güvenlik Konseyi'nin yardımı ile yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak çoğu zaman Güvenlik Konseyi'ni oluşturan daimi üyelerin veto hakkı yüzünden, görevini tam anlamıyla yerine getirememektedir. BM Anlaşması 2. Başlık 4. Madde, devletlerin başka bir devlete karşı tek başına müdahalesini yasaklamaktadır. Buna göre; müdahale uluslararası bir koalisyon tarafından yapılmalı ve bu koalisyona bir tane devlet liderlik etmelidir.²⁰ Liderlik görevini yürüten ülke, müdahalenin bütün kontrolünü eline almak ve maliyetlerini karşılamakla görevlidir.

Demokratikleştirme süreci, II. Dünya Savaşı'ndan beri pek çok farklı aşamadan geçmiştir. Askerden arındırma, nazi etkisini yok etmek, yeniden eğitmek bu aşamalardan bazılarıdır. Demokratikleştirme söz konusu olduğunda süper güç olmasından kaynaklı ABD'ye ve uluslararası sistemdeki rolünden dolayı BM'ye çok fazla iş düşmektedir. ABD demokrasiyi yaymak için, yani politik amaçlar uğruna askeri müdahalede bulunmaktadır. Ancak demokratikleştirme adına başlayan

¹⁹ James Meernik, United States Military Intervention and the Promotion of Democracy, Journal of Peace Research, Vol. 33, No.4, November, 1996, s.391.

²⁰Hippel, a.g.e., s.6.

müdahaleler incelendiğinde pek çoğunun amacına ulaşamadığı görülmektedir.²¹ Askeri müdahalenin gerçekleştiği pek çok yerde ABD, hükümetlerin değişmesinden direkt olarak sorumludur ancak asıl amacının gerçekten demokrasiyi yaymak olduğu konusunda bazı araştırmacıların ve teorisyenlerin endişeleri vardır.²² Realistler, ABD’nin askeri müdahaleyi meşru kılmak için insanlığın iyiliğini bahane ettiğini düşündüğü gibi demokrasiyi de bir çeşit bahane olarak görmektedir. James Meernik, yaptığı bir analizde: ABD’nin müdahalede bulunduğu 27 farklı ülkenin müdahaleden üç yıl önce ve üç yıl sonra demokrasilerinde bir farklılık olup olmadığını verilerle beraber ölçmüştür. Sonuçta incelenen müdahalelerin %48’inde çok büyük bir değişim görülmemiştir, %74’ünün demokrasi seviyeleri incelenmiş müdahalenin olduğu yıl ile üç yıl sonra arasında hiçbir fark gözlenememiştir.²³ Başarının gözlemlendiği müdahalelerde muhakkak ki vardır. Ancak çoğunlukla sonuç müdahaleden daha kötü olmuş ve süreç iyi yönetilememiştir. Müdahalelerin başarılı olması, demokrasinin temini konusunda büyük öneme sahiptir. Eğer askeri müdahalenin gerçekleştiği bölgedeki yerel halk müdahaleden yana ve müdahaleci gücü destekler şekilde davranıyorsa, müdahalenin başarılı olması ve demokrasinin yerleşmesi mümkündür.

Realistler, bölgesel çatışmalar sırasında yaşanan insan hakları ihlallerini istikrarı bozan bir şey olarak görürken, liberaller durumu ahlaki olarak endişe verici bulmaktadır. Liberallere göre: ABD’nin insani askeri müdahalesinin asıl amacı insanların güvenliğini sağlamaktır. Çünkü insanların güvenliğini sağlamak, daha barışçıl bir dünya yaratılması için gerekli olan bir durumdur.²⁴ Hatta ABD’nin hayati çıkarlarıyla ilgili bir durum söz konusu değilken bile, ABD’nin insanların güvenliği için müdahalede bulunduğunu savunmaktadırlar. Seung-Whan Choi yaptığı analizde: realist ve liberal yaklaşımları karşılaştırıp hangisinin ABD’nin insani askeri müdahalede bulunma amacını açıklamada daha etkili olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Farklı modeller ve hipotezlerle yapılan analizde: son otuz yıl içerisinde ABD’nin dünya çapında yaptığı müdahalelerin insan haklarını savunmak adına

²¹ Bruce Buene de Mesquita, George W. Downs, Intervention and Democracy, International Organization, Vol. 60, No.3, Summer, 2006, s.647.

²² Meernik, a.g.e., s.394.

²³ A.g.e., s.395.

²⁴ Choi, a.g.e., s.124.

olduğu ortaya çıkmıştır.²⁵ Yani analiz, liberal teorisyenlerin söylemlerini haklı çıkarmıştır.

Liberal ve realist araştırmacılar ABD'nin askeri insani müdahale amacını farklı şekillerde ele almış ve farklı dinamiklerle değerlendirmiştir. Ancak son örnekte de gördüğümüz üzere, ABD ahlaki olarak kendisine uluslararası sistem tarafından bir rol biçildiği bilinci ile hareket etmektedir. Realistlerin de muhakkak ki haklı olduğu durumlar vardır. Ancak yaşanan olaylara ve nerede yaşandığına göre ABD'nin müdahale amacı farklılık göstermektedir. ABD çoğunlukla ekonomik ve milli çıkarları uğruna hareket etmekle suçlanmaktadır, ancak belki de gerçekten bu amaçlarla harekete geçmediğinin anlaşılması için biraz daha zaman geçmesi gerekecektir.

5. Ekonomik Çıkarlar

ABD'nin insani ve askeri müdahale siyasetini etkileyen temel dinamikler tartışılırken, en çok üzerinde durulan konu belki de ekonomik çıkarlardır. Aslında ABD'nin de dış politika temel dinamik olarak özellikle vurguladığı hayati öneme sahip çıkarlar içerisinde ekonomik çıkarların yeri büyüktür. Ekonomik çıkarların ABD'nin müdahale siyasetindeki rolü aslında milli güvenlik kavramı ile de çok yakından ilgilidir. Her ne kadar ekonomik çıkarlar farklı topraklarda, deniz aşırı ülkelerde bile olsa, ABD bunu milli güvenliğine bir tehdit olarak görebilmektedir. Bu durumun asıl nedeni süper güç olması ve dünyaya hâkim güç olma istediğinden kaynaklanmakta ve bunun doğal sonucu olarak, hammadde ve doğal kaynaklar üzerinde sınırsız bir yetkiye sahip olduğunu düşünmesidir.

Realist teorisyenler, ABD'nin askeri ve insani müdahalede bulunmasını etkileyen en önemli temel dinamiğin "ABD'nin o bölgede ekonomik çıkarlara sahip olması" olduğunu her fırsatta dile getirmektedir. Mi Yung Yoon yaptığı bir araştırmada, ABD'nin müdahalesi öncesi ve sonrası ithalat, ihracat ve yabancı yatırım seviyelerini incelemiştir. Bu araştırma sonucunda ithalat, ihracat ve yabancı

²⁵ A.g.e., s.134.

yatırımlarda önemli bir değişme gözlenmediğini ortaya çıkarmıştır.²⁶ Ancak bu araştırmanın aksine, pek çok araştırmacı, bilim adamı ve yazar ABD’nin hayati çıkarları olmadığı durumlarda müdahalede bulunma isteği içerisinde olmadığı tezini savunmaya devam etmektedir. Her iki grubunda elinde örnek olaylar ve deliller vardır. ABD’nin ekonomik çıkarlarıyla ilgili örnek verilirken en çok Irak ve Kuveyt müdahalelerinden bahsedilmektedir.²⁷ Ancak bu müdahalelerin arkasında yatan tek sebep gerçekten ekonomik çıkarlar mıdır? Bu soru etraflıca araştırılıp tartışılmalıdır.

Güvenli ve ucuz petrol arzının korunması, ABD’nin hayati milli çıkarı olarak görülmekte ve pek çok askeri insani müdahale bu dinamik ile yakından ilişkilendirilmektedir.²⁸ Normal şartlar altında realistler, ana karadan uzak bölgeler söz konusu olduğu zaman ABD’nin müdahale ihtimalinin azaldığını iddia etmektedir. Çünkü hem ABD askerlerinin hayatı hem de ABD ekonomisi böyle bir durumda risk altına girmektedir. Ancak özellikle Orta Doğu ve Uzak Doğu söz konusu olduğunda, coğrafi uzaklık durumu etkisini yitirmektedir.²⁹ Özellikle Asya ve Orta Doğu bölgesi, petrol yatakları yüzünden ABD için büyük bir öneme sahiptir ve bu bölgelerin güvenliği ABD’nin hayati çıkarları ile doğrudan ilişkilidir. Fakat Seung-Whan Choi yaptığı bir araştırmada realistlerin bu tezini çürütmüştür. Bu araştırmanın sonucuna göre; İnsan hayatı, sivillerin korunması ABD için petrol yataklarının korunmasından daha önemlidir.³⁰

ABD’nin askeri insani müdahalesini ekonomik ve milli çıkarlarıyla bağdaştıran pek çok araştırmacı vardır. Ancak son zamanlarda yapılan deneyler ile müdahaleler yakından incelenmiş ve asıl amacın ekonomik çıkar olmadığı sonucu ortaya çıkarılmıştır. Her ne kadar Orta Doğu halkının ve birçok Avrupa ülkesi ABD’yi emperyalist duygularla hareket ediyor gibi görse de, asıl amaç insanlığın, sivil halkın korunmasıdır. Bu konuda yazılan realist teorilerle desteklenen araştırmalar literatürde daha çok yer tutmaktadır. Ancak yakın bir zaman içerisinde tam tersi çalışmalarında sayısını arttırması beklenmektedir. İnsani amaçlar uğruna yapılan

²⁶ Yoon, a.g.e., s.594.

²⁷ Hippel, a.g.e., s.8.

²⁸ Choi, a.g.e., s.126.

²⁹ Yoon, a.g.e., s.595.

³⁰ Choi, a.g.e., s.128.

müdahalelerin arkasında her zaman başka sebepler aramak, konuya tarafsız olarak yaklaşılmasının önüne geçmektedir. ABD, değişen zaman ve koşullara göre müdahale politikasında değişiklikler yapmaktadır. Bu nedenle tam bir değerlendirme yapmadan önce sistemin değişen koşulları da göz önünde bulundurulmalıdır.

6. Bosna-Hersek ve Kosova Müdahalesi

6.1 Bosna-Hersek Müdahalesi

Bosna-Hersek çatışması, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük felaket olarak adlandırılmaktadır. Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırlar arasında yaşanan çatışmada binlerce insan hayatını kaybetmiş ve binlercesi de mülteci konumuna gelmiştir. Yugoslavya'nın dağılma süreciyle başlayan olaylar sırasında, önce Hırvatistan ve Slovenya bağımsız olmuş, sonra bunları Bosna -Hersek izlemiştir. Birçok etnik kimliği bünyesinde barındıran Yugoslavya'nın dağılma süreci çok sancılı geçmiştir.³¹ Hiçbir etnik kimlik azınlık olmayı kabul etmemekte ve kendi hâkimiyetini kurmaya çalışmaktadır. Bosna-Hersek'te çatışmaların başlama sebebi de, Sırların "Büyük Sırbistan" kurma hayalinden kaynaklanmaktadır.³² Zamanla "etnik temizlik" haline dönüşen çatışmalar, bölgedeki Hırvat ve Müslüman halkı derin bir şekilde etkilemiştir. Uluslararası toplum burada yaşanan sorunu çözmek için barışçıl yollar denemiştir. Ancak bu konuda pek de başarılı oldukları söylenemez. Bu meseleyi Avrupa'nın iç meselesi olarak gören ABD başlarda olaya çok müdahil olmamıştır. ABD'nin müdahalede bulunmamasının bir diğer nedeni de kamuoyu yoklamalarından kaynaklanmaktadır. Vietnam Savaşı'ndan kalan sendromun ABD halkı üzerindeki etkisinden dolayı, Amerikalıların çoğu ABD'nin

³¹ Carl Bildt, A Second Chance in the Balkans, Foreign Affairs, Vol. 80, No.1, January-February, 2001, s.150.

³² Merve İrem Yapıcı, Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri, Uluslararası Hukuk ve Politika Cilt 2, No:8, 2007, s.1.

dışarıda yaşanan bu karışıklıktan uzak durmasını istemektedir.³³ Fakat pek çok Amerikalı, müdahale durumunda ABD’nin zafer kazanacağından emindir.

Bosna’da 1992 yılında başlayan çatışmalar, tam bir yıl sonra 1993 yılında korkunç bir insani kriz halini almıştır. Avrupa Topluluğu (AT) ve BM’nin girişimleriyle bu insani krizi çözmek için pek çok çalışma yapılmış ancak hepsi sonuçsuz kalmıştır. 1992 yılından beri insani yardım sağlamak için görevlendirilen BM askerleri (UNPROFOR) de güvenlikleri sağlanamadığından başarılı olamamıştır.³⁴ Sorunu çözmek için uluslararası toplum tarafından hazırlanan planlar ya Sırp lar ya da Bosnalılar tarafından kabul edilmediğinden, yapılan çalışmaların hiçbirinden sonuç alınamamıştır. BM, Bosna’da yardımların dağıtılması için kararnameler çıkarmış ve Bosna halkının acılarını dindirmeye çalışmıştır ancak orta bir kriz vardır ve bu kriz çözülmedikçe yapılacak yardımların hiçbir anlamı yoktur. Halk bu durumdan kurtulmak için BM, NATO ya da Batı Koalisyonu tarafından ülkeye bir askeri müdahale yapılmasını beklemektedir.³⁵ Amerikan halkı, 1992-1995 yılları arasında Bosna’ya insani yardım yapılmasını ve BM arabulucularının korunması kararını desteklemektedir. Hatta pek çoğu BM birliklerinin ve Müslüman Bosnalıların korunması için ABD’nin hava gücünü kullanması konusunda isteklidir. Bu desteğin sağlanmasında basının gücü göz ardı edilemez bir boyuttadır. “CNN Etkisi” olarak adlandırılan bu durum sayesinde, ABD halkı Bosna’da yaşanan insanlık dramını naklen seyretmiş³⁶ ve insani olarak ABD’nin bu sürecin içerisine dâhil olmasının yolu açılmıştır. Olaylar o kadar şiddetli bir hale gelmiştir ki, Batı müdahalede bulunmazsa bütün Balkanları kaplayan hatta Balkan milliyetçiliğine neden olacak bir savaş kaçınılmaz olacaktır.³⁷

Bu gelişmeler doğrultusunda NATO 1994 yılında, Sırp lar karşı hava operasyonlarına başlamış ve AT ile ortaklaşa çalışmalarını yürütmüştür. NATO’nun

³³ Richard Sobel, Trends: United States Intervention in Bosnia, The Public Opinion Quarterly, Vol.62, No.2, Summer, 1998, s.251.

³⁴ Yapıcı, a.g.e., s.4.

³⁵ Michael Dewar, Intervention in Bosnia-The Case Against, The World Today, Vol.49, No.2, February, 1993, s.33.

³⁶ Henry F. Carey, U.S. Domestic Politics and the Emerging Humanitarian Intervention Policy: Haiti, Bosnia and Kosovo, World Affairs, Vol. 162, No.2, Fall, 2001, s.74.

³⁷ Jane M. O. Sharp, Intervention in Bosnia- The Case For, The World Today, Vol. 49, No.2, February,1993, s.31.

ağır hava saldırıları sonucu Sırp lar 1995 yılının sonuna doğru BM'nin şartlarını kabul etmek zorunda kalmış ve nihayet Dayton Barış Anlaşması ile ateşkes sağlanmıştır.³⁸ ABD, Bosna'da yaşanan insani krize müdahalede çok geç kalmıştır. AT ve BM'nin sorunu çözeceğine inanan ABD, 1995 yılına kadar olaya müdahil olmamıştır. Bu şekilde geride durmasının pek çok sebebi vardır. Bunları: hayati çıkarlarının olmaması, Bosna'nın ana karadan uzakta bulunması, direkt olarak milli güvenliğe tehdit oluşturmaması olarak yorumlamak mümkündür. Bunlara ek olarak ABD, Vietnam'da yaşadığı durumun etkisinden kurtulabilmiş değildir ve kamuoyu hala Vietnam etkisiyle ihtiyatlı davranmaktadır. Ancak Bosna'da yaşanan insani kriz bütün çıplaklığıyla uluslararası arenada gözler önüne serilmeye başladığı zamandan itibaren, yani görünürlüğü arttığı andan itibaren insani askeri müdahale için ABD, kamuoyundan büyük destek almıştır. Başlarda olaya ilgisiz olan ABD kamuoyu, çatışmalar şiddetlendiği andan itibaren ABD'nin askeri müdahalede bulunması isteğini dile getirmeye başlamıştır.³⁹ Halkın desteğini de alan ABD, koalisyon güçleriyle beraber NATO çatısı altında hava harekâtlarına başlamış ve Sırp ların barışa zorlanmasını sağlamıştır. Her ne kadar geç kalınmış bir müdahale de olsa ABD hem prestij hem de başarı elde etmiştir. Hatta bu müdahale başkanlık seçimlerinde Clinton yönetiminin de başarı elde etmesine neden olmuştur. Kuvvet kullanımı: BM'nin yetkilendirmesi ile ABD öncülüğünde NATO güçleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak müdahalenin insani bir müdahale olup olmadığı konusunda tartışmalar mevcuttur. Sonuç olarak amaç insan hakları ihlallerinin engellenmesi ve uluslararası barışın korunmasıdır. Bu müdahalede ABD, NATO içerisindeki askeri gücü ve uluslararası arenada üstlendiği süper güç rolünün etkisi ile insani amaçlar uğruna harekete geçmiştir. Realist teorisyenler az öncede belirttiğim gibi başkanlık seçimi ve diğer bazı etkenlerin bu müdahalenin altında yatan asıl sebepler olduğunu iddia etseler de, asıl sebep Bosna'daki zulmün sona erdirilmesidir.

6.2 Kosova Müdahalesi

³⁸ Yapıcı, a.g.e., s.9.

³⁹ Sobel, a.g.e., s.252.

Yugoslavya’nın dağılmasıyla başlayan süreçte bölgede bağımsızlığını ilan eden bir diğer devlet Kosova olmuştur. Tito’nun ölümü ve Slobodan Milošević’in Yugoslavya’nın başına geçmesi Sırp milliyetçiliğini üst noktalara taşımış ve Kosovalı Arnavutlar için tehdit olmaya başlamıştır.⁴⁰ Kosovalı Arnavutlara yapılan baskılar sonucu 1991 yılında Kosova Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Bağımsızlık isteyen Kosova Demokratik Partisi otonominin hiçbir şekilde kabul edilemeyeceğini dile getirmiştir.⁴¹ Burada asıl olayın insan haklarından ziyade bağımsızlık olduğu Kosovalı Arnavutlar tarafından vurgulanmıştır. Sırp lar ve Arnavutlar arasındaki kriz her iki tarafında silahlanmasıyla hızla tırmanmış ve burada yaşanan olay bütün Avrupa’nın güvenliğine tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Bosna ile başlayan süreçte, ABD’nin Balkanlara bakış açısı “Clinton Doktrini” adı altında üç maddede özetlenmiştir. Buna üç madde: küresel güvenlik kötüye gitmektedir, uluslararası güvenliğin sürdürülmesi noktasında ABD’nin bir takım çıkarlara sahip olmaya hakkı olduğu son olarak da ABD’nin karşılaşılabilecek tehditlere karşı dünyanın herhangi bir yerinde eş zamanlı olarak asker bulundurma hakkına sahip olduğudur.⁴² Tıpkı Bosna krizinde olduğu gibi burada da ateşkes yapılması ve krizin sona ermesi için pek çok toplantı düzenlenmiş ama bir sonuç alınamamıştır. İnsani krizin gün geçtikçe kötüleşmesi üzerine NATO içerisinde müdahale olasılığı konuşulmaya başlanmıştır. Ancak Çin ve Rusya olayın en başından beri müdahale olasılığına karşı durmuştur. Bu nedenle BM çatısı altında askeri müdahale için karar alınamayınca ABD ve müttefikleri konuyu NATO’ya taşıdılar.⁴³ Sonuçta NATO çatısı altında müttefik güçlerin ABD öncülüğünde harekete geçmesine karar verildi ve 1999 yılında 15 ülkenin katılımıyla Sırbistan’a yönelik hava saldırısı başladı. Güvenlik Konseyi’nden müdahale kararının çıkartılamaması BM’nin böyle durumlara müdahale etme konusunda ne kadar başarısız olduğunu bir kez daha gözler önüne

⁴⁰ Ahmet Çevikbaş, Müttefik Güç Harekatı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO’nun Kosova’ya yönelik Harekatının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi, Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt 10., Sayı 2., 2011, s.23.

⁴¹ Ekavi Athanassopoulou, Hoping for the Best, Planning for the Worst: Conflict in Kosova, The World Today, Vol. 52, No. 8/9, August-September, 1996, s.227.

⁴² M. Cem Oğultürk, Kosova’nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi, Güvenlik Stratejiler, Yıl: 10, Sayı: 19., 2010, s.110.

⁴³ Caner Sancaktar, NATO’nun Kosova Müdahalesi, Uluslararası Güvenlik Kongresi, 2013, s.140.

serdi.⁴⁴ NATO bombardımanı 78 gün sürmüş ve sonucunda Yugoslav ordusunun Kosova'yı terk etmesi sağlanmıştır. Çoğunlukla askeri mevziler hedef alınmasına karşın, sivil halkın kullandığı stratejik hedeflerde vurulmuştur. Bunun sonucunda Sırpların umutsuzluk ve korku içinde, Kosova'yı terk etmesi sağlanmıştır.

Kosova krizi, ABD ve NATO güçlerinin Balkanlardaki ikinci sınavı olmuştur. Bosna da yaşanan sürecin aksine ABD burada öncü güç olup hızla harekete geçmiştir. Başta ABD olmak üzere, NATO üyesi devletlerin liderleri Kosova'da yaşanan durumun ciddiyetini ve insanların bu zulümden derhal kurtarılması gerektiğini her fırsatta belirtmiştir. Burada yaşanan insani kriz, dünya barışına ve insanlığa tehdit olarak görülmüştür. Bu nedenle Kosova'ya yapılan müdahale tamamen insancıl amaçlar taşımaktadır ve insanlık adına yapılmıştır. Ancak bazı araştırmacılara göre ABD'nin amacı askeri ve siyasal olarak bölgeye yerleşmekti.⁴⁵ Müdahale sonrası Kosova'nın yeniden yapılandırılma sürecinde ABD'nin bu topraklara yerleşmek istediği iddia edilmiştir. Ancak böyle bir durumun söz konusu olmadığı zamanla görülmüştür. Bu kriz liberal teorisyenlerin, ABD'nin insanlığın iyiliği için çalıştığı söylemlerini destekler nitelikte bir örnek olmuştur. Daha öncede üzerinde durduğumuz gibi ABD'nin bu görevi üstlenmesi, süper güç olması ve bunun gerekliliklerini yerine getirme isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu müdahale ile hem ABD hem de NATO prestij kazanmıştır. Bundan sonra böyle bir durum yaşandığında bu kriz insanlık adına bir emsal oluşturacaktır. Avrupa'nın, ABD'nin desteği olmadan Avrupa'nın güvenliğini sağlayamadığı açıkça ortaya konmuştur.⁴⁶

Sonuç

ABD'nin askeri ve insani müdahalelerini inceleyen pek çok çalışma, ABD'nin realist teorisyenlerin iddia ettiği gibi kendi çıkarları uğruna hareket ettiğini ileri sürmektedir. Ancak incelediğimiz Bosna-Hersek ve Kosova örneklerinde gördüğümüz gibi insani amaçları, uluslararası barışı ve güvenliği de hedef alan

⁴⁴ Funda Keskin, İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum, Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, Sayı 12, 2006-2007, s.59.

⁴⁵ Sancaktar, a.g.e., s.150.

⁴⁶ Jonathan Marcus, Kosova and After: American Primacy in the Twenty-First Century, The Washington Quarterly, Winter, 2000, s.87.

uygulamalar mevcuttur. Tek taraflı olarak ABD’nin sadece çıkarları ya da sadece insanlık adına müdahalede bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Değişen zaman ve koşullar ve yaşanan olaylar bu müdahale siyasetinin arkasında yatan asıl nedenleri etkilemekte ve değiştirmektedir. Çalışmada yer verdiğimiz araştırmacıların yaptığı deneylerde bu fikri destekler niteliktedir. Son yıllarda yapılan bu araştırmalar, ABD’nin insancıl amaçlar uğruna harekete geçtiğini savunmaktadır. Ancak daha öncede belirttiğimiz gibi ABD’nin harekete geçmesini sağlayan temel dinamikler koşullara göre değişiklik göstermektedir. Bosna Hersek müdahalesinde olayı Avrupa’nın kendi iç meselesi olarak gören ABD, başlarda bu krize karışmamıştır. Bu nedenle uluslararası arena tarafından suçlanmıştır. Daha sonra Balkanlarda yaşanan ikinci kriz olan Kosova müdahalesi, Bosna’dan alınan derslerle beraber vakit kaybetmeden başlatılmıştır. Kosova müdahalesinin de meşruluğu uluslararası arenada tartışma yaratmıştır. Ancak bu iki olaydan da gördüğümüz üzere, Avrupa ABD’nin yardımı olmadan bölgenin güvenliğini sağlayamamaktadır. Bunun arkasında yatan pek çok neden vardır. Ancak BM Güvenlik Konseyi’nin işleyişi ve etkisiz kalması başlıca nedenler olarak gösterilebilir.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Sovyetlerin etkinliğini kaybetmesinden sonra, ABD süper güç olarak ortaya çıkmış ve bu gücün verdiği sorumlulukla beraber uluslararası sistemin güvenliğini üstlenmiştir. Milli güvenlik, özellikle 11 Eylül terör olaylarından sonra ABD’nin askeri müdahalesini etkileyen en önemli temel dinamikler olmaya başlamıştır. Ancak demokrasi, insan hakları ve uluslararası sistemin güvenliği ABD’nin deniz aşırı topraklarda gerçekleşen olaylara müdahalede bulunmasına neden olmaktadır. ABD, realistlerin iddia ettiği gibi ekonomik çıkarları uğruna değil, liberallerin iddia ettiği gibi insanlığın iyiliği için hareket etmektedir. Ancak bu durum ne zaman değişir ya da hep aynı politikayla mı hareket edilmektedir bunu söylemek mümkün değildir.

Kaynakça

Athanassopoulou, Ekavi. «Hoping for the Best, Planning for the Worst: Conflict in Kosova.» The World Today, Vol. 52, No. 8/9, August-September 1996: 226-229.

Bildt, Carl. «A Second Chance in the Balkans.» *Foreign Affairs*, Vol. 80, No.1, January-February 2001: 148-158.

Butler, Michael J. «U.S. Military Intervention in Crisis, 1945-1994: An Empirical Inquiry of Just War Theory.» *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.74, No.2, April 2003: 226-248.

Carey, Henry F. «U.S. Domestic Politics and the Emerging Humanitarian Intervention Policy: Haiti, Bosnia and Kosova.» *World Affairs*, Vol. 162, No.2, Fall 2001: 72-82.

Choi, Seung-Whan. «What determines US humanitarian intervention?» *Conflict Management and Peace Science*, 30(2), 2013: 121-139.

Çevikbaş, Ahmet. «Müttefik Güç Harekatı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya yönelik Harekatının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarından Değerlendirilmesi.» *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2., 2011: 18-57.

67

Dewar, Michael. «Intervention in Bosnia- The Case Against.» *The World Today*, Vol.49, No.2, February 1993: 32-34.

Farer, Tom J. «Humanitarian Intervention before and after 9/11: legality and legitimacy.» *Humanitarian Intervention Ethical, Legal and Political Dilemmas içinde*, yazar Keohane Robert O. Holzgrefe J.L, 53-89. Cambridge University Press, 2003.

Hippel, Karin von. «Introduction: dangerous hubris.» *Democracy by Force U.S. Military Intervention in the Post-Cold War World içinde*, yazar Karin von Hippel, 1-26. Cambridge University Press, 1999.

Holzgrefe, J.L. «The humanitarian intervention debate.» *Humanitarian Intervention Ethical, Legal and Political Dilemmas içinde*, yazar Keohane Robert O. Holzgrefe J.L, 15-52. Cambridge University Press, 2003.

Keskin, Funda. «İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum.» Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, Sayı 12, 2006-2007: 49-70.

Marcus, Jonathan. «Kosova and After: American Primacy in the Twenty-First Century.» The Washington Quarterly, Winter 2000: 79-94.

Meernik, James. «United States Military Intervention and the Promotion of Democracy.» Journal of Peace Research, Vol. 33, No.4, November 1996: 391-402.

Mesquita Bruce Buene de, Downs George W. «Intervention and Democracy.» International Organization, Vol. 60, No.3, Summer 2006: 627-649.

Oğultürk, M. Cem. «Kosova'nın Bağımsızlık Süreci Kapsamında ABD Dış Politikasının Analizi.» Güvenlik Stratejiler, Yıl: 10, Sayı: 19., 2010: 99-132.

Paul, T.V. «Soft Balancing in the Age of the U.S. Primacy.» International Security, Vol. 30, No.1, Summer 2005: 46-71.

Sancaktar, Caner. «NATO'nun Kosova Müdahalesi.» Uluslararası Güvenlik Kongresi. 2013. 134-154.

Sharp, Jane M. O. «Intervention in Bosnia- The Case For.» The World Today, Vol. 49, NO.2, February 1993: 29-32.

Sobel, Richard. «Trends: United States Intervention in Bosnia.» The Public Opinion Quarterly, Vol.62, No.2, Summer 1998: 250-278.

Teson, Fernando R. «The liberal case for humanitarian intervention.» Humanitarian Intervention Ethical, Legal and Political Dilemmas içinde, yazar Keohane Robert O. Holzgrefe J.L, 93-129. Cambridge University Press, 2003.

Waal Alex de, Omaar Rakiya. «Can Military Intervention Be "Humanitarian" ?» Middle East Report, No. 187/188, Intervention and North-South Politics in the 90's, March-Jun 1994: 2-8.

Yapıcı, Merve İrem. «Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri.» Uluslararası Hukuk ve Politika Cilt 2, No:8, 2007: 1-24.

Yoon, Mi Yung. «Explaining U.S. Intervention in Third World Internal Wars, 1945-1989.» The Journal of Conflict Resolution, Vol. 41, No.4, August 1997: 580-602.